

8. BÖHM VILMOS KÁROLYI MIHÁLYHOZ

(Råsunda, 1945. január 24.)

Kedves Elnök Uram,

megértem, hogy sajnós nincs idő arra, hogy leveleimre és üzeneteimre válaszolj. Ezekben a viharos napokban bizonyára annyi a dolgod, és oly nagy a hiány a segítő kezekben, hogy nem jut idő a levélíráásra. Ennek ellenére ezúttal megint írok, mert úgy érzem, hogy gondolataimat közölnöm kell Veled.

Ami utazásomat illeti, erre vonatkozóan azt hiszem, Te talán még jobban vagy informálva. A magam részéről minden előkészületet megtettem, amikor megkaptam a kissé érthetetlen döntést, hogy ez idő szerint a vizum nem adható meg.¹ Hogy miért, azt nem tudom, spekulációba pedig levélileg nem bocsátkozhatok. Te bizonyára többet hallottál a dolgról. Csak arról biztosítottak, hogy a döntésnek nincs semmiféle személyi éle.

Valószínű, hogy az otthoni események is befolyásolták a döntést. Főleg a nemzetgyűlés megalakulása és a kormány megszervezése. A magam részéről a legnagyobb megnyugvással és nagy örömmel fogadtam a Te elhatározásodat és döntésedet: üdvözölted a nemzeti kormány megalakítását. Mi a magunk részéről,² az én indítványomra, hasonló határozatot hoztunk. A határozatot rögtön a kormányalakítás után egyhangúan mondtuk ki, de addig nem publikáltuk, amíg Te nem publikáltattad a Nagytanács határozatát. Mint csatlakozott szervezet, kötelességünknek tartottuk bevárni a Te elhatározásodat. Biztos voltam benne, hogy a Te döntésed azonos lesz a mi elhatározásunkkal. Azonos lesz - bár biztos vagyok benne, hogy az indokok és aggodalmak dolgában is teljesen azonosan gondolkodunk.

Már amikor Nálatok voltam,³ előterjesztettem azt az elgondolást, hogy „azok kapituláljanak, akik a háborút megkezdték”. Többé ne élősködjenek azoknak az ügynevezett „hibáiból és bűneiből”, akik az ő bűneiket likvidálták.⁴ A tábornokok és a régi rezsim exponensei támadtak meg Jugoszláviát és Szovjet-Oroszországot, az ő embereik kapituláljanak: ez a helyes politika. Ez most megtörtént. Ha mint ellenőrök ott ülnek a demokratikus pártok képviselői, ez nem változtat a tényeken.

Annak idején Te is helyeselted ezt a felfogást, hogy ők kapituláljanak, azt hiszem, ebben a kérdésben most is teljesen egyetértünk.

De más szempontok is amellet szólnak, hogy a kormány ebben a formájában kezdje meg működését. Az ország szempontjából elsőrendű érdek, hogy a hadsereg mielőbb megszerveztessék, és kezdje meg a támadást a németek ellen. Az egyetlen lehetőség, hogy a magyar népet rehabilitálják. Hadsereget persze tábornokoknak kell vezetni, és azoknak kell megszervezni. Ami nem jelenti azt, hogy ne ellenőrizzék a tábornokokat. Sőt. Ebből a szempontból kell a demokratikus pártoknak az ellenőrző kötelességet teljesíteni, s nem nagyon örvendetes volna, ha ebben a kérdésben is a tömegeknek kellené a hajtóerőknek bizonyulniuk. A nemzetgyűlésben és a kormányban kell a demokratikus pártoknak éber szemmel figyelniük, hogy mi történik.

Annál inkább, mert bizonyos dolgokról mégsem szabad megfeledkezni. A miniszterelnök Horthy kabinetirodájának volt a főnöke. Igaz, hogy politikailag nem szerepelt. A közéleti miniszter - aki szintén tábornok - egy dühös könyvet írt a szovjet ellen. A honvédelmi minisztert Sztójayék nevezték ki vezérkari főnökké.⁵ Előttem fekszik első parancsa, melyben keresztes hadjáratot hirdet a „keleti bolsevizmus ellen”, és követeli, hogy minden tiszt és katona bajtársiasan működjék együtt a „vérrel megszentelt szövetségben belül a nagy szövetségessel”. Ez a hadparancs 1944. június 12-én jelent meg, Sztójayék virágzása idején. Akkor, amikor javában deportálták a zsidókat, mészárolták őket, tizezreit a magyar katonáknak küldték a vágóhídra.

Remélem, Elnök Uram, Te nem értesz félre. Eszem ágában sincs mindenáron ellenzékieskedni. Sőt Veled együtt azt hirdetem, hogy ezt a kormányt támogatni kell. Támogatjuk is – amennyiben a kifogásokat nyilvánosan el nem mondanám most. De a politikai küzdelmünk érdekében hangsúlyozni kell, hogy szükség van éber ellenőrzésre. Ne hogy újra becsapódjék szerencsétlen, sokat csalódott népünk.

De a program dolgában is kell az ellenőrzés. A szép szavakat kövessék a tettek. Szép szavakat sokat hallottunk. A „magántulajdon szentségét” kissé erősen hangsúlyozták. A földreform idején ez legalábbis furcsán hat.⁶ Számomra a legmegdöbbentőbb volt a kormánynyilatkozatnak az a része, amely a felelősségre vonásról szólt. Itt csak a nyilásokat emlegetik. (Talán az is lehet, hogy a nyilatkozatnak ez a része megcsönkítva érkezett hozzánk. Neked ott bizonyára rendelkezésedre áll a szó szerinti szöveg, aszerint mérleljed, Elnök Uram, levelemnek idevonatkozó részét.) A nyilas banditákon kívül vannak magyar nációk is, egy pillanatra sem lehet és nem szabad elfeledkezni a 25 éves ellenforradalmi rendszer képviselőiről.⁷ Ellenforradalom nélkül nincs revízió, nincs ellenségeskedés az utóállamokkal, nincs üldözése a demokratikus mozgalmaknak, nincs tengelypolitika, nincs megtámadása Csehszlovákiának, Jugoszláviának és Szovjet-Oroszországnak, nincs háború és nincs katasztrófa. Tehát elsősorban az ellenforradalom, az ellenforradalmi politika, annak minden exponense és propagandistája felelős a katasztrófáért. Egyébként úgy látom, otthon a tömegek is így értelmezik a felelősségre vonást. A felszabadult országrészekben a tömegek nagygyűléseket tartanak, követelik a népbíróóságok mielőbbi működését, a bűnösök megbüntetését, azoknak, „kik fasiszták és németbérencsek voltak, akik a múlt rendszerek idején vagy most népellenes magatartást tanúsítottak”. A népi felfogás szerencsére ebben a tekintetben inkább felel meg az ország érdekeinek, mint a hivatalos nyilatkozat.

Mert azt is tudni kell, hogy az ellenforradalom exponensei szépen meghúzódnak most rejtekhelyeiken, talán arra is hajlandók, hogy az új rendszernek támogatást ígérjenek – amint azt Habsburg József vezetésével megcsinálták 1918-ban, futószalagon esküdtek hűséget a Nemzeti Tanácsnak –, azután az ismert történelmi példák szerint alkalmas pillanatban ismét előről kezdik a játékot.

Ezt csak úgy lehet megakadályozni, ha a felelősségre vonás 100%-os, ha a büntetések példásak, és ha a közigazgatást, bíróságot, rendőrséget, csendőrséget, megyét, városokat, katonaságot alaposan megtisztítják a régi rendszer híveitől, ha az iskolákban is rendet teremtenek, s beviszik az új szellemet a közigazgatásba, az állami, a gazdasági, a szociális és politikai élet egész vonalára. De ezt csak egy bátor szociális átállítással lehet megcsinálni. A közigazgatásba be kell vinni a parasztságot és a munkásságot. Még annak az árán is, ha a közigazgatás átmenetileg némileg rosszabb lesz. (Bár rosszabb ügysem lehet). Párhuzamosan ezzel és sürgősen megoldva a földkérdést és a gazdasági átalakítást, csak ez hozhatja meg Magyarország igazi demokratikus felépítését.

De azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a szomszédos államok ma éppen úgy, mint mi, mindenkéféltől a hadi helyzet követelményei szempontjából itélik meg a helyzetet. De „hosszú lejáratra” mégiscsak olyan megoldás felé fordulhatnak bizalommal, amely az őszinte barátság záloga lehet, és amely nem jelent előbb vagy utóbb egy újabb revizionista mozgalmat, a revizionista tábornak, az antidemokratikus erőknek feltámasztását.

Ebből a szempontból még egy dologra koncentrálok figyelmemet. Tudom, Te ezt nem teheted meg, Te ennél sokkal szerényebb és önzetlenebb vagy, semhogy ezzel a dologgal foglalkozzál. De én egy új demokratikus rendszernek a próbakövét látom abban, hogy a Károlyi-törvényt, hogy ezt a gyalázatosságot eltüntessék a magyar törvénykönyvből. Szinte hallom ellenvetéstedet: ez nem a legfontosabb és nem a legsürgősebb dolog. Igazad van: de elég fontos és elég sürgős dolog. Megkísérletem, hogy érintkezés-

be lépjek Takácsal és Valentinyval – akik a mi pártunk képviselői a kormányban –, és fel akartam hívni figyelmüket erre a dologra. Sajnos egyelőre nem sikerült az érintkezés útját megtalálnom. Sem táviratilag, sem posta útján. Tehát még várnom kell. Hangsúlyozni akarom, hogy én semmiféle amnesztiát nem kívánok. Mert közülünk senkinek sem kell amnesztiát, mi törvényes rendszert képviseltünk, egy ellenforradalom csak a hatalom erejével szabhat büntetéseket ki, de ez az üldözés törvénytelen volt. Tehát amnesztiára nincs szükség.⁸ De a magyar nemzet jó hírneve és becsülete érdekében kell a Károlyi-törvényt megsemmisíteni. Talán még azt akarom hangsúlyozni, hogy itt nem a vagyoni konzekvenciákra gondolok. Ebben a tekintetben ismerem önzetlenségedet. Ez Téged nem érdekel. De fontosabb a dolog erkölcsi része.

Még talán arra kell kitérni, hogy U.-R. úr⁹ milyen erőlködést fejtenek ki, hogy továbbra is szolgálhassák azt a rendszert, amely éppen az ellenkezője annak, mint amelyet ők előzőleg szolgáltak. Ő sajtófőnök volt, amikor megtámadták Csehszlovákiát, Jugoszláviát, Szovjet-Oroszországot, de most tovább ott akar maradni, amikor ennek a politikának a katasztrófája sújtja a magyar népet. Ő akkor Bárdossynak¹⁰ csinált propagandát, most hajlandó Gyöngyösivel dolgozni. Hogy sikerül-e terve, azt nem is tartom nagyon fontosnak és érdekesnek. Fontosabb, hogy ennek a régi rendszernek a képviselői minden rendszerbe átmentik magukat. És itt rejlik a veszedelem. A legmegbízhatóbb forrásból tudom, hogy levélben jelentkezett a debreceni kormánynál. Megadta a névsorát azon külügyi tisztviselőknek, akik Svédországban tartózkodnak és rendelkezésre állnak; jó „Urambátyám”, „Koma” és „Pajtás” alapon persze bejelentette azokat is, akiket Sztójay nevezett ki, akik náciak és Quislingek, akik ellen ő állítólag hadakozott, tehát Parcher,¹¹ Kristóffy,¹² Marosi¹³ és a többi náciakat is.

Így fest a szolidaritás a magyar dzsentrionalom hátterében.

Azt hiszem, kedves Elnök Uram, éppen elég hosszú levélben számoltam be gondolataimról. Hangsúlyozom, ezek csak gondolatok, mert másokkal erről nem beszélek. Az az álláspontom, hogy most minden erőt a legfontosabb dologra kell koncentrálni: a náciakat kell megverni. De azért jó, ha egymás között ezeket a dolgokat megbeszéljük és nyilvánartjuk azokat.

Nagyon jónak tartanám, ha levelem tartalmát Prágerrel is megbeszelnéd. Jó, ha Ő is informálva van mindenről.

Végtelenül örülnék, ha megismerhetném a Te álláspontodat is.

Remélem Te is, a Grófnő is jó egészséggel bírjátok a nehéz napokat.

A Grófnő kezeit csókolom, régi, őszinte barátsággal üdvözöl híved¹⁴

PIL 939. f. 28. ó. e. (eredeti). Közli: BVP 241.

¹ Böhm, mint a stockholmi brit követség szerződéses sajtófigyelő munkatársa, egyúttal az angol hírszerzés embere is volt. Bár tevékenységét megbízói nagyra értékelték, az volt a gyakorlatuk, hogy aki ilyen titkos tevékenységgel foglalkozik, ne politizáljon, különösen olyan országban ne, ahová hírszerzői tevékenysége irányul. Böhm szeretett volna a háború végén Károlyi mellett lenni, úgy vélvén, hogy az új Magyarországon vezető szerepe lesz, és ennek előkészítéséhez tanácsadóra van szüksége, megbízói azonban a fenti okból ezt sem helyeselték s a legegyszerűbb megoldást választották – nem adtak neki beutazási engedélyt, amin joggal csodálkozott.

² 1944. április 30-án az egykori baloldali szociáldemokrata *Világosság* emigráns szervezetet régi résztvevői, Böhm és Horovitz Jenő Stockholmban néhány tucat ott tartózkodó magyar szociáldemokratával újjáalakították, és csatlakoztak Károlyi Magyar Tanácsához. Erre és Böhm háború alatti és utáni tevékenységére l. Böhm Vilmos válogatott politikai levelei. Budapest, 1997. Szerk.: Szabó Éva és Szűcs László. (A továbbiakban: BVP)

³ 1943 őszén.

⁴ Utalás azokra, akik az 1918-as Károlyi-kormányt akarták bünbaknak megtenni Trianonért.

⁵ A felsorolt miniszterek az említés sorrendjében Miklós Béla, Faragho Gábor, Vörös János.

⁶ Az új magyar kormány programjáról van szó. Ezt a bekezdést Károlyi aláhúzta, és a lap szélére írta: Veres.

⁷ Tipikus emigránsszemlélet, amit sokban Károlyi is osztott – Stockholmból talán már befejezettnek tűnt a háború, de amíg tartott, a szövetségeseeknek csak az volt fontos, tehát a szovjet hadvezetés is arra törekedett, hogy a még harcoló magyar katonákat és tiszteket megnyerje Horthy átállt tábornokainak példájával.

⁸ Böhmnek – aki az SZDP egyik fontos vezetője, hazatérése után főtítkárhelyettese volt – ez a levele hűen tükrözi az SZDP politikai megfontolásait 1945-ben éppúgy, mint a pillanatnyi helyzet bizonyos sajátosságait. Az SZDP az 1920-as években sokat küzdött a forradalmakban „kompromittált”, emigrációba kényszerült szociáldemokraták amnesztiájáért, azaz büntetlen hazatéréséért, részben sikerrel, Böhm és mások esetében sikertelenül. 1945-ben az amnesztiá kérdése nem volt már aktuális, de ez nem volt magától értetődő, ki kellett mondani – hiszen a kormányban Horthy három tábornoka ült még, és nem lehetett tudni, hogy ez ideiglenes állapot. Másrészt a levél mutatja, mennyire a múlt, Magyarország világháborús szerepe hatása alatt állt Böhm és az SZDP vezetőségének többsége – ami magyarázza, hogy például a háborús bűnösök megbüntetése vagy a közigazgatás radikális megtisztítása, a jobboldali veszély kérdésében közel álltak a kommunista párthoz, és csak évekkel később döb-bentek rá, hogy az adott helyzetben az MKP nagyobb veszélyt jelent rájuk, mint a Horthy-rendszer maradványai.

⁹ Ullein-Reviczky Antal diplomata, 1939-től a Külügyminisztérium sajtófőnöke, majd kulturális ügyeinek vezetője volt. 1943-ban a Kállay-féle „hintapolitika” exponenseként lett stockholmi követ. 1944. március 19-e után lemondott, és hasonló beállítottságú diplomatatársával kiváló álláspontra helyezkedett, amíg ki nem derül, mi lesz Magyarország sorsa. Végül Svédországban maradt, ahol megírta memoárját.

¹⁰ Bárdossy László diplomata, 1930-ban a londoni magyar követség tanácsosa, 1934-ben bukaresti követ, 1941-ben külügyminiszter, majd Teleki Pál öngyilkossága után 1942 márciusáig miniszterelnök. Mint ilyen ő viselte a felelősséget Jugoszlávia és a Szovjetunió megtámadásáért, a hadiállapot bekövetkeztéért az USA-val és Angliával. A Népbíróóság mint háborús főbűnöst halálra ítélte, 1946. január 10-én kivégezték.

¹¹ Parcher Félix diplomata, a háború alatt a római magyar követség tanácsosa, majd 1943–1944 között aradi konzul.

¹² Kristóffy József diplomata, 1939–1941 között moszkvai, 1943–1944 között koppenhágai magyar követ. Őt nácinak nevezni bizonyára túlzás, de tény, hogy március 19. után a helyén maradt.

¹³ Marosy Ferenc diplomata, 1941–1943 között zágrábi, 1944. március 19., illetve Ullein-Reviczky lemondása után stockholmi magyar követ.

¹⁴ A háborús posta és táviratcenzúra engedélyezte a levél továbbítását, de tartalmi kivonatát megküldte a brit Külügyminisztériumnak, ezt bemutatták a különböző illetékes külügyi tisztviselőknek, a katonai elhárításnak (MI 12), katonai szakértőknek (FO 371/48490).

9. KÁROLYI MIHÁLY DUCZYNSKA ILONÁHOZ

(London, 1945. január 25.)

Tisztelt Asszonyom,

folyó hó 21-i levelére válaszolva, mindenekelőtt le szeretném szegezni, hogy nem személyes okok vagy megsértettség miatt határoztam el magamat arra, hogy Önt az Új Demokratikus Magyarországért Indított Mozgalom tanácsképvisletéről való lemondás-
ra szólítsam fel. Ebben az elhatározásomban kizárólag politikai tényezők befolyásoltak. Az Ön utóbbi időben tanúsított nyílt magatartása és állásfoglalása, valamint január 17-i levele meggyőztek arról, hogy Ön nem bízik a politikámban. A személyes támadások ki-
kapcsolásával is világosan megállapítható, hogy Ön nem tud velem együtt haladni, és
ennek következtében én nem tudok Önnel együtt dolgozni. Önnel is be kell látnia,
hogy olyan munkatársakkal, akik nem bíznak sem a judíciumomban, sem a politikai vo-
nalamban, nem dolgozhatom együtt. Van azonban ennek egy mélyebb politikai jelentő-
sége is. Nekem nagyon vigyáznom kell arra, hogy mozgalmamat ne tekinthessék az ügy-
nevezett fellow travelek találkozóhelyének vagy pláne egy fiók kommunista pártnak.
Éppen erősen oroszbarát politikám és a kommunistákkal való együttműködés érdeké-
ben rendkívül fontos, hogy mind személyem, mind az általam vezetett mozgalom olyan
jelleggel bírjon, hogy a nemzeti összefogás gondolatát ne keresztesse, illetve ne váljék
felesleges kerékké. Ugyanakkor vigyáznom kell arra is, hogy a progresszív politikát ne
kompromittáljam felesleges kompromisszumokkal.

Ön január 21-i levelében kérésemet azzal utasítja vissza, hogy az Ön ügyének elinté-
zése a mozgalom választmánya elé tartozik, és a demokrácia nevében arra kér, hogy a
választmány tárgyalja le a New Democratic Hungary tanács delegációjából való vissza-